

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ НТБ ДОННТУ: ДЖЕРЕЛА ФОРМУВАННЯ І ОСОБЛИВОСТІ ДОСТУПУ

Воропаєва В. Я.,

Донецький національний технічний інститут

Сучасний етап розвитку науки характеризується стрімким скороченням терміну між отриманням наукового результату та його оприлюдненням для обговорення науковою спільнотою. З одного боку, швидкість отримання наукових результатів вимагає оперативного висвітлення та глобального доступу. З іншого боку, нові можливості інформаційних і телекомунікаційних технологій дозволяють відповідати цим вимогам.

Формування нової інформаційної культури і критеріїв оцінки рівня наукових досліджень тісно пов'язані з глобалізацією наукового простору шляхом створення і забезпечення доступу до цифрових (електронних) інформаційних ресурсів [1].

Електронні ресурси загалом можна класифікувати за різними ознаками.

- 1) за джерелом надходження:
  - a) внутрішні (власної генерації);
  - b) зовнішні;
    - від видавництв,
    - від агрегаторів,
    - надані в межах певних проектів;
- 2) за змістом:
  - a) реферативні;
  - b) повнотекстові;
- 3) за обмеженнями доступу:
  - a) ресурси відкритого доступу;
  - b) передплатні;
  - c) тестові;
- 4) за технологією доступу:
  - a) віддалені (мережеві)
    - з обмеженою або необмеженою кількістю одночасно працюючих користувачів,
    - надані через авторизацію користувачів або контроль IP-адрес;
  - b) автономні.

ДонНТУ має багатий досвід використання цифрових інформаційних ресурсів для освітніх і наукових цілей. Впровадивши одними з перших ВНЗ в Україні автоматизовану

бібліотечно-інформаційну систему (АБІС), з 1994 року ми розпочали створення електронного каталогу, який зараз містить більше 220 тис. записів.

Наступними задачами було створення електронної бібліотеки (ЕБ) наукових та методичних праць власної генерації та забезпечення доступу професорсько-викладацького складу і студентства до сучасних цифрових ресурсів [2].

Створення внутрішньої ЕБ ведеться шляхом акумулювання в бібліотеці (з відповідними посиланнями на повні тексти в електронному каталозі) наукових і методичних праць співробітників ДонНТУ. Паралельно з цим на сайті університету розвиваються тематичні інформаційні портали – такі, як «Горное дело», «Портал магистров» [3]. Розробляються і бібліографічні ресурси власної генерації: електронні бібліографічні покажчики, БД аналітичних описів наукової періодики. Більша частина цих ресурсів надається у відкритому доступі, решта (в основному методичні розробки) – авторизованим користувачам. Наступним кроком у впорядкуванні та систематизації електронних ресурсів власної генерації буде створення репозитарію відкритого доступу, робота над яким зараз активно ведеться.

Також досить давно приділяється увага в нашому університеті забезпеченню доступу до зовнішньої наукової інформації в електронному вигляді. Практично з моменту появи реферативних журналів (РЖ) ВІНІТІ в електронному вигляді ми ведемо архів і надаємо доступ спочатку в автономному режимі, а зараз в мережі університету до випусків, починаючи з 1996 року.

З розвитком електронних журналів усе актуальнішою стає задача віддаленого доступу до повнотекстових і реферативних ресурсів, яку ми вирішуємо з використанням різних шляхів та джерел фінансування. Перш за все, як регіональний центр Всеукраїнської академічної мережі УРАН ми беремо активну участь у проекті БібліоУРАН, ініційованому МОН. В межах цього проекту з 15 вересня 2008 року 15 провідних університетів України отримали можливість доступу до повнотекстових і реферативних баз даних наукової інформації від найвідоміших світових видавництв та агрегаторів. Кошти на реалізацію проекту виділялися університетами, МОН, суттєву знижку надали постачальники ресурсів.

За час реалізації проекту на різні терміни (від 1 до 12 місяців) надавався доступ необмеженій кількості користувачів через контроль IP-адрес (в мережі університету) до наступних ресурсів:

- реферативних баз даних – Scopus, OvidSP, INSPEC, ETDE WEB;

- повнотекстових – Springer, AAAS, Cambridge University Press, Oxford Journals Collection, Royal Society of Chemistry, Nature Publishing Group, Blackwell Publishing / Wiley, APS (American physical society).

Стисла характеристика основних ресурсів:

- 1) Scopus – найбільша реферативна база даних публікацій наукових журналів, патентів, вибраних тематичних колекцій;
- 2) ETDE WEB – реферативна база даних, що вміщує більше 4 млн. бібліографічних записів. Близько 200 тисяч статей доступні у повнотекстовому форматі;
- 3) OVID Wolters Kluwer Health – 9 потужних спеціалізованих баз, 4 на спільній платформі OvidSP;
- 4) INSPEC – доступ до реферативної бази через платформу IET – Institution of Engineering and Technology (Великобританія);
- 5) Oxford Journals Collection – колекція з 211 журналів за 1996-2009 рр.

Зараз через проблеми з фінансуванням через УРАН надається доступ тільки до Springer.

Розуміючи важливість використання цифрових ресурсів для наукових і освітніх цілей, адміністрація ДонНТУ прийняла рішення про виділення власних коштів на ці потреби. З другого кварталу 2008 року ми передплачуємо базу даних відомого агрегатора EBSCO, що має, наприклад, один з найвищих рейтингів серед публічних і університетських бібліотек США. EBSCOhost пропонує більше 10 тис. повнотекстових електронних журналів, газет, бюлетенів новин, близько 2 тис. брошур і довідників на одній платформі зі зручним інтерфейсом та широкими додатковими аналітичними можливостями.

Основні бази даних:

- 1) Academic Search Premier. Повні тексти близько 4650 періодичних видань, в тому числі більше 3600 найменувань рецензованих видань природничого і математичного профілю (з фізики, хімії, біології, математики) найвідоміших видавництв (American Institute of Physics, Springer-Verlag, Taylor & Francis, Blackwell Science, American Chemical Society та ін.).
- 2) Business Source Premier. Більше 4500 повнотекстових спеціалізованих бізнес видань, присвячених питанням менеджменту, економіки, фінансів, бухгалтерської звітності, міжнародному бізнесу та ін.
- 3) ERIC (the Educational Resource Information Centre). Цитування й анотації з майже 1000 журналів у галузі освіти. База даних містить також більше 2200 дайджестів з довідковою та супутньою інформацією.

4) Library, Information Science and Technology Abstracts (LISTA) new. Містить більше 600 періодичних видань, а також книги, науково-дослідницькі звіти. Серед тем – бібліотечна справа, категоризація, каталогізація, бібліометрія, онлайнвий пошук інформації, управління інформацією та багато іншого. Матеріали цієї бази даних охоплюють період з середини 1960-х рр. до наших днів.

5) MEDLINE. Авторитетна інформація з медицини, догляду за хворими, стоматології, ветеринарії, системи охорони здоров'я, фундаментальних медичних наук та ін. Дозволяє шукати анотації по більш ніж 4000 сучасних біохімічних видань.

Таким чином, тематика ресурсів охоплює практично усі галузі знань, цікаві для викладачів, учених та студентів ДонНТУ – від природничих і гуманітарних наук до інженерії, економіки й менеджменту. Наявність російськомовного інтерфейсу полегшує пошук необхідної інформації, а додаткові можливості (візуалізація пошуку, налаштування індивідуального профілю) спрощують обробку отриманих результатів.

Витрати на передплату баз даних EBSCO склали за 9 міс. 2008 р. 6,5 тис. грн., за 2009 р. – 18 тис. грн., договір на 2010 р. передбачає оплату в розмірі 24 тис. грн. Рівень ціни, завдяки сприянню всеукраїнської асоціації «Інформатіо-Консорціум», передбачає практично 95 % знижку.

Ще одним ресурсом, який ми оплачуємо власним коштом, є бібліотека електронних підручників для ВНЗ з грифом МОН від Центру учбової літератури (ЦУЛ). Бібліотека вміщує майже 600 повнотекстових підручників та навчально-методичних посібників з основних навчальних дисциплін (фізика, хімія, екологія, математика, історія, економіка, менеджмент, мови...). Після 3-місячного періоду тестування бібліотеки ЦУЛ в 2009 році, який продемонстрував затребуваність цього ресурсу, було прийнято рішення про передплату на 2010 рік за рахунок коштів ДонНТУ (вартість – 6 тис. грн. за квартал). Доступ з мережі ДонНТУ, необмежена кількість користувачів.

Нові значні можливості з організації та фінансування доступу до найпопулярніших електронних ресурсів ДонНТУ отримав, приєднавшись до проекту ElibUkr: «Електронна бібліотека України: створення центрів знань в університетах України». За ідеєю ініціаторів проекту (Києво-Могилянської фундації в Америці, USAID, всеукраїнської асоціації «Інформатіо-Консорціум», Нортвестернського університету) ElibUkr має стати загальнонаціональною мережею електронних бібліотек та забезпечити усім бажаючим безкоштовний доступ до найавторитетніших наукових видань, полегшити обмін знаннями між українськими вченими та світовою академічною спільнотою [4]. Проект діє з 1 січня 2009 року. ДонНТУ приєднався до трьох початкових учасників (КМА, ХНУ, ЧНУ) через пів року.

Проект надає своїм учасникам навчально-методичну й організаційну підтримку, виділяє кошти на передплату ресурсів, пропонує різноманітні тестові доступи, здійснює електронну доставку документів (ЕДД). Зокрема наш університет за рахунок проекту має в 2010 році постійний доступ до цілої низки ресурсів, що найбільш відповідають профілю ДонНТУ та обрані в результаті проведення тестових доступів.

Першим ресурсом, передплаченим в рамках проекту, були повнотекстові дисертації ProQuest: Master і PhD дисертації провідних університетів США, Канади і Європи. Доступ надається з мережі університету для необмеженої кількості користувачів. Ця база даних дає можливість нашим аспірантам, магістрантам та науковим керівникам зрозуміти напрямок руху світової наукової думки у різноманітних галузях, порівняти стандарти написання та вимоги, що висуваються до змісту магістерських та кандидатських дисертацій в Україні та інших країнах.

Аналіз статистики використання ресурсу з листопада 2009 р. по серпень 2010 р. (табл.1) продемонстрував інтерес виключно до The Sciences and Engineering Collection, що цілком природно для науковців технічного університету. Зростання кількості пошуків та скачувань пояснюється постійною роз'яснювальною та агітаційною роботою. Навіть, у відпускні липень/серпень використання ресурсу не припиняється, що для доступу з мережі університету є хорошою ознакою. Березневий пік викликаний викладанням у восьмому семестрі бакалаврату майже усіх напрямків профільних дисциплін англійською мовою, а також необхідністю визначитися з тематикою НДРС для майбутніх магістрів. Особливістю цього періоду є значне переважання цитувань/рефератів над скачуваннями повних текстів, тоді як в інші місяці картина протилежна.

Табл.1 – Аналіз статистики використання БД
Dissertations & Theses: The Sciences and Engineering Collection в ДонНТУ

Період	Кількість пошуків	Кількість цитувань/рефератів	Кількість повних текстів	Загальна кількість
1.11.09 – 31.12.09	169	91	86	167
1.01.10 – 31.01.10	136	99	72	171
1.02.10 – 28.02.10	124	90	127	217
1.03.10 – 31.03.10	406	595	243	838
1.04.10 – 30.04.10	201	98	266	364
1.05.10 – 31.05.10	216	107	92	199
1.06.10 – 30.06.10	104	98	75	173
1.07.10 – 31.07.10	72	19	25	44
1.08.10 – 31.08.10	40	6	5	11
1.09.10 – 30,09,10	1162	3513	1919	1594

Також коштом ElibUkr для ДонНТУ передплачується авторизований доступ для необмеженої кількості користувачів до ресурсів проекту Hinaru, який поєднує повні тексти наукових статей видавців ScienceDirect от Elsevir, Oxford Journals Collection, Nature Publishing Group. Найбільш привабливими особливостями цього ресурсу є вільна робота з будь-якого комп'ютера, вибір потрібної БД від провідних видавців, а також можливість замовляти ЕДД на ті статті ScienceDirect от Elsevir, доступ до повного тексту яких проектом не передбачено. Остання можливість – досить нова для наших науковців, але поступово кількість замовлень на ЕДД зростає.

Останнім ресурсом, передплаченим для ДонНТУ за рахунок проекту ElibUkr у травні 2010 року, став доступ до повних текстів наукових журналів IOP – американського інституту фізики.

Таким чином, в ДонНТУ організовано різноманітну цифрову колекцію, що активно використовується для освітніх і наукових цілей. Звісно, таким результатам сприяє наша серйозна інформаційно-комунікаційна інфраструктура – в мережу ДонНТУ включено біля 2 тисяч комп'ютерів з виходом в Інтернет, всі корпуси з'єднані волоконно-оптичними лініями, є 4 зони вільного Wi-Fi доступу, два незалежних зовнішні канали виходу в Інтернет 25 Мбіт/с та 21 Мбіт/с. Значну роль також відіграє популяризація ресурсів, що здійснюється зараз через сайт бібліотеки <http://library.donntu.edu.ua>, розсилку за тематичними списками, проведення семінарів, лекцій, презентацій.

Перелік джерел:

1. Ярошенко Т. А. Університетські бібліотеки України підтримують Ініціативу відкритого доступу до наукової інформації / Тетяна Ярошенко. // Вища школа. – 2009. – № 7. – С. 64–75.
2. Воропаєва А.О. Участь Донецького національного технічного університету в проекті ElibUkr: нові можливості для освіти і науки – А.О.Воропаєва // Библиотека ВУЗа на новом этапе развития социальных коммуникаций : мат-лы Междунар. науч.-практ. конф., Днепропетровск, 22–23 апр. 2010 г. – Д., 2010. – С. 26.
3. Воропаєва В.Я. Університетський Інтернет ресурс: інформаційний портал чи електронний репозитарій? / В.Я. Воропаєва, О.Я. Анопрієнко, Г.О. Петрова // Діяльність бібліотек ВНЗ у світлі модернізації вищої освіти : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф., м. Севастополь, 19-21 травня 2009 р. – Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. – С. 69 – 71.
4. Ярошенко Т.А. Электронная библиотека: центры знаний в университетах Украины / Т.А.Ярошенко // Вестник Библиотечной Ассамблеи Евразии. – 2009. – № 2. – С. 65-70.